

»TOMINO EVANĐELJE« I KANONSKA EVANĐELJA

Dr. Josip VRANA

»Bog je duh, i koji se njemu klanjaju, u duhu i istini treba da mu se klanjaju«

(usp. Iv 4, 24)

Uvod

Prvo obavještenje o postanku evanđelja dao je evanđelist Luka na početku prve glave svoga evanđelja. Luka ondje kaže, da su prije njega mnogi pokušali sastaviti izvješća o događajima, koji su se zbili među prvim kršćanima. Ta su izvješća, prema Lukinoj tvrdnji, bila napisana na temelju predaje očevidaca i slugu riječi, tj. prvih kršćana. Luka je sve to, što je prije njega bilo tradirano i zapisano, pomno ispitao. Tek nakon toga odlučio je napisati svoje evanđelje, da se njegov prijatelj Teofil osvjedoči o pouzdanosti kršćanske nauke, u kojoj je bio poučen. Prema najstarijoj kršćanskoj usmenoj i pismenoj tradiciji spomenuta izvješća, o kojima govori Luka, nisu bila drugo nego evanđelja o životu i nauci Isusa Krista kao i ono evanđelje, što ga je Luka napisao. Luka veli, da je takvih autora evanđelja bilo mnogo. Ovu Lukinu tvrdnju ne treba shvatiti kao pjesničku slobodu, a niti tako, da su to bili autori u današnjem smislu, i da je svaki od njih napisao originalno djelo. U starom, a i kasnije u srednjem vijeku, smatrao se autorom ne samo pisac originalnog djela nego i svaki recenzent, koji je bilo u čemu izmijenio ili dopunio svoj izvor, kao i kompilator, koji je na temelju jednoga ili više književnih djela i svojih originalnih sastavio novo djelo. Takav kompilator bio je i Luka. Kompilatori obično ne citiraju svoje pisane izvore. Ne čini to ni Luka, pa tako iz njegova izvještaja ne znamo, koji su bili autori evanđelja prije njega.

Prvo obavještenje o autorima evanđelja imamo od Papije († oko god. 130 po kr.), biskupa u Hieropolisu u Maloj Aziji. Papija je, prema tvrdnji crkvenog historičara Euzebija,¹ napisao pet spisa izlaganja Gospodnjih riječi,² a u svojim djelima spominje samo dva evanđelista:

¹ *Historia ecclesiastica* III, 39.

² *Syggammata pente logiôn kyriakôn exégêsêôs.*

Marka i Mateja. Za Marka veli Papija, da je pomno zapisao riječi i djela Gospodinova³ prema Petrovu naučavanju, koji je svoje pouke⁴ držao prema potrebi, a ne po redu Gospodnjih riječi.⁵ Za Mateja kaže Papija samo to, da je na hebrejskom (zapravo aramejskom) jeziku zapisao i sredio logije (Isusove riječi).⁶

Prema Papijinu obavještenju o prvim autorima evanđelja treba zauzeti drukčije stajalište nego prema Lukinu. Euzebijije spominje, da je Papija bio duševno ograničen,⁷ pa prema tome i nekritičan. Ali na ovu Euzebijevu tvrdnju nije se osvrtała većina dosadašnjih istraživača, pa su Papijino obavještenje shvatili kao punu istinu, i na temelju njegovih podataka došli do zaključka, da je Marko sastavio prvo evanđelje, a Matej pribilježio samo Isusove riječi.⁸ Da li je uistinu bilo tako? Ako kritički analiziramo Papijin izvještaj, nećemo doći do toga zaključka. Papija doduše tvrdi, da je Marko zapisao Isusove riječi i djela, ali nigdje ne kaže, da je to bilo prvo i jedino evanđelje. Za gradivo Markova evanđelja ima Papija tri izraza: riječi i djela, nauke, riječi,⁹ a za Matejevu samo izraz riječi, (tj. *pars pro toto*).¹⁰ Njegov izvještaj o Mateju, kako ga citira Euzebijije, istrgnut je iz konteksta i nepotpun (ne spominje se u njemu ni ime Isusovo). Prema tome se može uzeti, da je Papija, govoreći o Mateju, izrazom riječi obuhvatio čitavo evanđelje, kao i kod Marka, a ne samo Isusove riječi. Tako protumačen Papijin izvještaj ne protivi se koncepciji, da je Matejev aramejski tekst bio čitavo evanđelje. Prema toj koncepciji Markovo je evanđelje samo na grč. jezik prevedena i skraćena verzija prvobitnog aramejskog teksta, a Lukino, kao i sačuvano Matejevo evanđelje, njegova potpuna grč. verzija.

Prema tome bi suvremeni istraživač postanka i međusobnog odnosa kanonskih evanđelja imao glavnu zadaću, da u sačuvanim grč. tekstovima evanđelja (uključujući ovamo i Ivanovo evanđelje) otkrije elemente prvobitnog aramejskog evanđelja.

Problemom pretpovijesti sačuvanih grč. evanđelja bavi se u najnovije vrijeme među ostalima i *M.-E. Boismard*,¹¹ ali on polazi od pretpostavke, koju zastupaju pristaše tzv. *metode povijesnih oblika*,¹² da evanđelje nije nastalo odjednom, već postupnim povijesnim razvojem.¹³ Boismard polazi od pretpostavke, da su prvobitno postojala tri pisana dokumenta (matice evanđelja). Povezivanjem tih dokumenata nastali su tzv. intermediarni tekstovi (Matej, Marko, Luka), a iz njih su se među-

³ Akribós egrapsen . . . hypo tou kyriou ê lethenta ê prahthenta.

⁴ Tas didaskalias.

⁵ Ouk hosper syntaxin tôn kyriakôn.

⁶ Hebraidî dialektôi ta logia syntaxato.

⁷ Vidi nap. I.

⁸ Uspor. A. WICKENHAUSER — J. SCHMID, *Einleitung in das Neue Testament*, Freiburg — Basel — Wien 1972⁶, str. 272—298.

⁹ Ta lethenta ê prahthenta, hai didaskaliai, ta logia.

¹⁰ Ta logia.

¹¹ U knjizi: P. BENOIT et M. E. BOISMARD, *Synopse des quatre évangiles en français*, II, Paris, 1972. Ovom prilikom zahvaljujem profesoru zagrebačkog Teološkog fakulteta Jerku Fućaku, što mi je nabavio ovo djelo i stavio na raspolaganje ostalu stručnu bibličku literaturu.

¹² Formgeschichtliche Methode. Uspor. A. WICKENHAUSER, *O. c.*, str. 290—298.

¹³ Evo što o tome kaže u uvodu spomenute knjige Boismardov suradnik P. Benoit: »Depuis longtemps déjà, les savants . . . ont tenté toutes sortes de solutions. Vaste écrit primitif qui se serait morcelé de diverses manières, petits documents primaires qui se seraient peu à peu soudés, tradition orale qui s'est fixée de façons différentes selon les milieux et les besoins, évangiles écrits qui se sont connus, copiés, corrigés, on a tout essayé, et à bon droit, car chacune de ces solutions contenait un élément de vérité. De plus en plus l'attention s'est portée sur les relations d'interdépendance entre nos évangiles actuels, et ce fut pour placer en tête tantôt Matthieu, tantôt Marc, tantôt même Luc. — P. BENOIT et M.-E. BOISMARD, *O. c.*, str. 9.

sobnim spajanjem i ukrštavanjem, te preuzimanjem gradiva iz različitih izvora (dokument Q) razvila sačuvana grč. sinoptička evanđelja. Prema tome Boismard, kao i njegov suradnik *P. Benoit*, odbacuje pretpostavku, da je postojalo aramejsko pra-evanđelje, i da je ono temelj sačuvanim grč. evanđeljima.

Do takvoga stanja u biblijskoj egzegetskoj nauci moglo je doći zbog toga, što aramejsko pra-evanđelje nije sačuvano, ali isto tako nije sačuvana tobožnja kanonska zbirka logija. Međutim, sačuvana je druga, apokrifna zbirka logija: to je koptsko Tomino evanđelje.

Apokrifno *Tomino evanđelje* pronađeno je g. 1945. kod mjesta Nag-Hammadi u Gornjem Egiptu. To je malen kodeks na papirusu, a prema mišljenju stručnjaka potječe iz polovice drugoga stoljeća kršć. ere.¹⁴ Nije original nego prijevod s grčkoga. Od njegova grč. originala, koji će svakako biti stariji, sačuvan je samo jedan dio, i to na pap. Oxyrhink. 654, uvod, br. 1—5; 1, br. 1—8; 655, br. Iab-IIab. Ovi *papirusi* potječu također iz polovice drugog stoljeća, a pronađeni su još g. 1905. u Srednjem Egiptu u istoimenom mjestu (danas Behnesa).¹⁵ *Tomino evanđelje* (= T) ubraja se među gnostička evanđelja, a podijeljeno je na 114 glava, kojima su sadržaj logiji, tj. Isusove riječi (u lat. prijevodu većina glava počinje riječima: *Ait Iesus quia*), djelomično apokrifne, a djelomično uzete iz kanonskih evanđelja. Dio jednog logija T (gl. 22), koji nije kanonski, citira se u drugoj Pseudo-Klementovoj homiliji XII, 22¹⁶ (u apokrifnom spisu *Acta Philippi* 140,¹⁷ jedan takav njegov logij (gl. 2) nalazi se u apokrifnom evanđelju Hebreja.¹⁸ Sve je to premalo, da bismo mogli odrediti odnos Tomina evanđelja prema ostalim apokrifnim spisima, napose evanđeljima. Naprotiv, njegov odnos prema kanonskim evanđeljima može se odrediti, i to s razloga, što se autor T mnogo služi tim evanđeljima. U sedamdeset i tri glave T nalazi se preko pedeset citata, preko dvadeset i pet parafraza i preko dvadeset i pet reminiscencija na pojedina mjesta u kanonskim evanđeljima. Doduše, neka od tih mjesta nisu navedena u potpunom opsegu, neka su modificirana u smislu gnostičke nauke, ali ne u tolikoj mjeri, da se ne bi mogao odrediti njihov prvobitni oblik, kao i njihov odnos prema sačuvanom tekstu kanonskih evanđelja. Prema tome je svjedok protivne stranke, koji nam pruža važno gradivo — obilnije nego svi ranocrkveni kršćanski pisci zajedno — kako za proučavanje postanka, tako za proučavanje međusobnog odnosa pojedinih kanonskih evanđelja.

U ovoj raspravi moja je zadaća, da sav taj kanonski materijal, koji se nalazi u Tominu evanđelju, podvrgnem filološko-tekstološkoj analizi te istražim, kakav je kanonski tekst autoru Tomina evanđelja služio kao podloga prigodom ekcerpiranja: da li je to bilo aramejsko pra-evanđelje, ili sačuvana grč. evanđelja po Mateju, Marku, Luki i Ivanu. Zbog tako postavljene zadaće proučavat ću kanonska evanđelja samo

¹⁴ Uspor. J. B. BAUER, *Les apocryphes du Nouveau Testament* (Prijevod s njemačkoga), Paris 1973, str. 31—33. — K. ALAND *Synopsis quatuor evangeliorum*, Stuttgart, 1971⁷, str. 317—330 (Lat. njem i engl. prijevod koptskoga teksta).

¹⁵ Uspor. J. B. BAUER, *O. c.*, str. 18—19. — K. ALAND, *O. c.*, str. 585—586.

¹⁶ Uspor. SOLAGES, *Critique des évangiles et methode historique*, Toulouse, 1972, str. 49.

¹⁷ Uspor. K. ALAND, *O. c.*, str. 247.

¹⁸ Uspor. K. ALAND, *O. c.*, str. 94.

toliko, koliko su ona književna djela ljudskoga uma, a u pitanja njihove inspiracije i nauke, kao i u prikazivanje gnostičke nauke Tomina evanđelja neću se uopće upuštati.

OPCI POGLED NA ODNOS TOMINA EVANĐELJA PREMA LOGIJIMA KANONSKIH EVANĐELJA

Da dobijemo pregledan uvid u odnos logija Tomina evanđelja prema logijima kanonskih evanđelja, provest ću najprije kratku, ali iscrpnu analizu njegova sadržaja po glavama. Otprilike u 1/5 glava nalaze se samo autorove misli, a u ostale 4/5 glava većinom su autorove misli povezane s logijima kanonskih evanđelja (točan je odnos 21 : 93; glave bez veze s kanonskim logijima označujem zvjezdicom). Logiji kanonskih evanđelja izneseni su na četiri načina: ili su to citati, ili parafraze pojedinih logija i parabola, ili njihove reminiscencije, ili paralele. Kao citate kvalificiram ona mjesta, na kojima se uglavnom istim riječima kazuje ista, ili prema gnostičkoj nauci modificirana misao. Parafrazirani mogu biti pojedini logiji ili parabole. U parafrazama se drugim riječima, obično skraćeno, prepričava isti sadržaj i misao, ili samo ista misao. U reminiscencijama nalazi se bliža ili dalja aluzija na neki kanonski tekst, a u paralelama je govor o istom predmetu, ali različitim riječima i s različitog gledišta. S obzirom na svrhu ove analize ne prepričavam čitav sadržaj podjednako. Onaj dio pojedinih glava, koji nema veze s logijima kanonskih evanđelja, ili glave, u kojima su sadržane samo reminiscencije ili paralele kanonskih evanđelja, iznosim katkada ukraćeno. Doslovno bilježim samo onaj njihov dio, u kojem su sadržani citati ili parafraze iz kanonskih evanđelja, tako da se već prema ovom sadržaju može stvoriti približan sud o odnosu između teksta T i kanonskih evanđelja. Takva mjesta kad se o njima govori u drugom dijelu rasprave, štampana su kurzivom. Uz sadržaj svake glave citiram i podatke o onim mjestima kanonskih evanđelja, s kojima je taj sadržaj povezan i navodim karakter te povezanosti. Kod citata i parabola, na koje se ne osvrćem u drugom dijelu rasprave, kao i kod reminiscencija i paralela, citiram i tekst kanonskih evanđelja, i to u zagradama. Osim toga kod pojedinih glava — navodim podatke o ostalim srodnim glavama.

Prema navedenim napomenama, sadržaj je T ovaj:

1. »Ovo su sakrivene riječi, što ih je izrekao Isus, koji je živ«, a zapisao ih Blizanac Juda Toma. *Tko pronađe tumačenje ovih riječi, neće okusiti smrti*«. — Prvi dio druge rečenice je parafraza Iv 8, 51, a drugi djelomičan citat Mt 16, 27; Mk 9, 1; Lk 9, 27.

2. »Tko traži, neće prestati tražiti, dok ne nađe. Kad nađe, uznemirit će se i začuditi i postat će kralj nad svime«. Prva je rečenica reminiscencija na Mt 7, 8; Lk 11,9—10 (»Doista, tko god prima; i tko traži, nalazi«), a za drugu imamo paralelan tekst u Mt 19, 28 (»Vi, koji podoste za mnom, o preporodu, kad Sin čovječji sjedne na prijestolje svoje slave, i vi ćete sjediti na dvanaest prijestolja i suditi dvanaest plemena Izraelovih«). Slično Lk 22, 28—30). Usp. gl. 92 i 94.

3. »Ako vam reknu oni, koji vas zavode: Kraljevstvo je Božje na nebu, predusrest će vas nebeske ptice; ako vam reknu: u moru je, predusrest će vas ribe. Nego Kraljevstvo (grč. + Božje) je među vama i izvan vas. Kada upoznate sebe, tada ćete biti upoznani i spoznat ćete, da ste sinovi Oca, koji je živ. Ako pak ne upoznate sebe, bit ćete siro-

masi.« — Druga je rečenica djelomično citat Lk 17, 20—21, a treća je parafraza Mt 22, 32; Mk 12, 27; Lk 20, 38 («Nije on Bog mrtvih, nego živih»). Usp. gl. 113.

4. »Neće oklijevati starac da upita dijete od sedam dana za mjesto života i živjet će; *jer mnogi prvi postat će posljednji i bit će jedan sam.*« — Prvi je dio ove rečenice reminiscencija na Mt 11, 25; Lk 10, 21. («Slavim te, oče... što si ovo sakrio od mudrih i umnih, a otkrio malenima»), a drugi je, osim završetka, citat Mt 19, 30; 20, 16; Mk 10, 31 (slično Lk 13, 30).

5. »Spoznaj, što je pred licem tvojim, i sakriveno bit će ti otkrito, *jer ništa nije sakriveno, što se neće objaviti.*« — Ovaj je logij, osim početka rečenice, kontaminacija logija Mt 10, 26; Lk 12, 2 i Lk 8, 17 (slično Mk 4, 22). Usp. gl. 6 i 108.

6. »Učenici zapitaše: Hoćeš li da postimo; a kako ćemo moliti i davati milostinju i kojim se jelima služiti? Isus odgovori: Ne lažite i ne činite, što mrzite; *jer sve je otkriveno pred nebom: ništa nije sakriveno, što se neće objaviti, ni pokriveno, što će ostati neotkriveno.*« — Za prvu rečenicu imamo paralelan tekst u Mt 6, 1—6, gdje se govori o načinu posta i molitve te dijeljenja milostinje. Za početak druge rečenice također imamo paralelni tekst u Mt 7, 12; Lk 6, 31 («Sve što želite, da ljudi vama čine, činite i vi njima»), a njezin je završetak djelomičan citat Lk 8, 17 (slično Mk 4, 22). Usp. gl. 5 i 108.

7. »Blažen je lav, koga će čovjek pojesti, i lav će postati čovjek. Odrvatan je čovjek, koga će lav pojesti, i čovjek će postati lav.«

8. »Čovjek je sličan mudrom ribaru, koji baci svoju mrežu u more i izvuče je punu malih riba; među njima nađe jednu veliku i dobru ribu mudar ribar; *baci sve male ribe u more i izabere veliku bez muke.*« — To je parafraza parabole o mreži Mt 13, 47—48.

9. »Eto, izađe sijač da sije: napuni svoju šaku i baci. Neka (zrna) padoše na put; dođoše ptice i pozobaše ih. Druga padoše na kamen, ne uhvatiše korijena i ne proklasaše. Druga padoše na trnje, koje uguši sjemenke, i crv ih pojede. A druga padoše na dobru zemlju i doniješe plod šezdeseterostruk i stostruk.« — To je parafraza parabole o sijaču. Mt 13, 4—8; Mk 4, 3—8; Lk 8, 5—8.

10. »Bacio sam oganj na svijet, i eto čuvam ga, dok ne plane.« — To je citat Lk 12, 49.

11. »Ovo nebo i ono što je iznad njega, proći će. Mrtvi ne žive, a živi neće umrijeti. Kad pojedete mrtvo, učinit ćete ga živim. Kad budete u svijetlosti, što ćete učiniti? Jedan ćete postati dvojica; a kad postanete dvojica, što ćete učiniti?« — Prva je rečenica nepotpun citat Mt 24, 35 («Nebo će i zemlja uminuti, ali riječi moje ne, neće uminuti»). Slično Mk 13, 31; Lk 21, 33).

12. »Učenici rekoše: Znamo, da ćeš otići od nas; tko će tada biti nad nama? Isus odgovori: Otići ćete sve do Jakoba pravednoga, zbog kojega je stvoreno nebo i zemlja.« — Prva je rečenica parafraza Mt 18, 1; Mk 9, 34; Lk 9, 46.

13. »Isus zapita učenike: Komu sam sličan? Petar mu odgovori, da je sličan anđelu, Matej, da je sličan filozofu, a Toma, da to uopće ne

može izreći. Isus odgovori Tomi: Ja sam tvoj učitelj, jer si pio i opio se na izvoru, koji sam izmjerio. Zatim ga povuče na stranu i reče mu tri riječi, koje Toma nije mogao izreći svojim prijateljima, jer bi ga kamenovali, a iz kamenja bi izašao oganj, koji bi ih sažegao«. — Prvi je dio ove glave parafraza pitanja Mt 16, 15; Mk 8, 27; Lk 9, 20 (»A vi, što vi kažete, tko sam ja?«, ali su odgovori drukčiji. U drugom su dijelu reminiscencije na Mt 23, 8 (»Ta jedan je vaš učitelj«), Iv 13, 13 (»Vi me zovete Učiteljem i Gospodinom. Pravo velite, jer to jesam«) i Iv 4, 14 (»A tko bude pio vode, koju ću mu ja dati, neće ožednjeti nikada«).

14. »Ako budete postili, rodit ćete grijeh; ako budete molili, bit ćete osuđeni; ako budete davali milostinju, škodit ćete svome duhu. *Ako uđete u neku zemlju pa budete prolazili pokrajinama, ako vas prime, jedite, što stave pred vas; liječite bolesne; ta ono, što će ući u vaša usta, neće vas onečistiti, nego ono, što će izaći iz vaših usta, to će vas onečistiti.*« — Prvi je dio druge rečenice citat Lk 10, 8—9 (slično Mt 10, 8. 11; Mk 6, 19; Lk 9, 2. 4), a drugi je njezin dio citat Mt 15, 11 (slično Mk 7, 15).

* 15. »Kad ugledate onoga, koji nije rođen od žene, padnite na vaše lice i molite mu se; on je vaš otac.«

16. »*Možda ljudi misle, da sam donio mir na svijet, a ne znaju, da sam donio rastavu, oganj, mač, rat; ta petero će biti u jednom domu, troje protiv dvoga, a dvoje protiv troga; otac protiv sina, sin protiv oca, i bit će osamljenici.*« — To je citat Lk 12, 51—53 (slično Mt 10, 34—36).

17. »*Dat ću vam, što oko nije vidjelo, i što uho nije čulo, i što ruka nije opipala, i što nije ušlo u čovječje srce.*« — To je citat Pavlove poslanice 1 Kor 2, 9.

* 18. »Učenici zapitaše: Kakav će biti naš svršetak? Isus odgovori: Otkrili ste početak i tražite svršetak; gdje je početak bit će i svršetak. Blažen, tko bude stajao na početku i upoznao svršetak, i neće okusiti smrti.«

* 19. »Blažen, tko je stvoren prije nego je postao. Ako postanete moji učenici i poslušate moje riječi, ovo kamenje služit će vam. Imate pet drveta u raj, koja se ne miču ni ljeti ni zimi i čije lišće ne opada, a tko ih upozna, neće okusiti smrti.«

20. »Kraljevstvo nebesko slično je gorušičnom zrnu, koje je manje od svih sjemenki. A kad padne na zemlju, uzraste i razgrana se, da bude zaklon pticama.« — To je parafraza parabole o gorušičnom zrnu Mt 13, 31—32; Mk 14, 31—33; Lk 13, 18—19.

21. »Isus reče Mariji, da su njegovi učenici slični djeci, koja se zabavljaju na tuđoj njivi. Kada dođu gospodari njive, reći će, da im prepušte njivu. Djeca će se skinuti i predati njivu. — *Stoga velim, kad bi znao gospodar kuće, da će doći tat, bdio bi prije nego dođe, i ne bi dopustio, da potkopa kuću njegova kraljevstva i odnese njegovo pokućstvo* (citat Mt 24, 43; Lk 12, 39). *A vi bdijte pred svijetom, opašite svoje bokove velikom silom* (parafraza Lk 12, 35—36), da razbojnici ne nađu put do vas, jer će naći posjed, koji očekujete. *Neka bude u vašoj sredini razuman očvjek, koji, kad plod dozori, dolazi sa svojim srpom u svojoj ruci i požanje ga* (citat Mk 4, 29). Usp. gl. 103.

22. »Isus uspoređi djecu s onima, koji će ući u Kraljevstvo. Učenici zapitaše: da li ćemo kao maleni ući u Kraljevstvo? Isus im objasni, da će ući u Kraljevstvo, kada ne budu razlikovali dvoje od jednoga, prednji dio od stražnjega, gornji od donjega, muško od ženskoga, oči, ruke i noge jedno od drugoga.« — Prvi je dio ove glave reminiscencija na Mt 19, 14; Mk 10, 14; Lk 18, 16 (»Pustite dječicu i ne priječite im k meni, jer takvih je Kraljevstvo nebesko!«). U drugom je dijelu reminiscencija na Mt 18, 2; Mk 10, 15; Lk 18, 17 (»Ako se ne obratite i ne postanete kao djeca nećete ući u Kraljevstvo nebesko!«). — Dio ovog logija T, kako je spomenuto u uvodu, dolazi u drugoj Pseudo-Klementovoj homiliji iz sredine 2. stoljeća i u apokrifnog spisu Acta Philippi 140.

23. »Izabrat ću vas jednoga od tisuće i dva od deset tisuća, stajat će jedan sam.« — To je reminiscencija na Mt 22, 14 (»mnogo je zvanih, a malo izabranih«). Usp. gl. 75.

24. »Učenici zamoliše Isusa, neka ih pouči o mjestu, gdje se nalazi, da ga mogu naći, jer im je to potrebno. Isus im odgovori: *Svjetlost je u čovjeku i obasjava čitav svijet: ako ga ne obasjava, tama je.*« — Posljednja je rečenica parafraza Mt 6, 23 (»Ako je, dakle, svjetlost, što je u tebi, tamna, koliko će istom tama biti?«) i Lk 11, 35 (»Gledaj da svjetlost, što je u tebi, ne bude tama!«).

25. »Ljubi brata svoga kao dušu svoju; čuvaj ga kao zjenicu oka svoga!« — To je parafraza Mt 19, 19; 22. 39; Mk 12, 31; Lk 10, 27 (»I ljubi brata svoga bližnjega kao sebe samoga!«).

26. »Vidiš trun u oku brata svojega, a brvna u oku svome ne vidiš; kad izbaciš brvna iz svoga oka, tada ćeš progledati da izvadiš trun iz oka brata svoga.« — To je citat prema Mt 7, 3. 5; Lk 6, 41. 42.

27. »Ako ne postite prema svijetu, nećete naći kraljevstva; ako ne održavate subotu, nećete vidjeti Oca.« — Paralelni tekst nalazi se u Mt 6, 16—18, ali drukčijega sadržaja (»I kad postite, ne budite smrknuti kao licemjeri...«) Usp. gl. 6.

28. »Objavio sam se svijetu i našao sam sve pijane, a nikoga žedna: žalostan sam zbog sinova ljudskih, jer ne vide, da su došli na svijet prazni i tako će otići čineći pokoru.« — Paralelan tekst nalazi se u Iv 7, 37. (»Ako je tko žedan, neka dođe k meni!«).

* 29. »Divno je, ako je tijelo stvoreno radi duha; a predivno, ako je duh stvoren radi tijela; ja se pak divim toliku obilju u ovom siromaštvu.«

30. »Gdje su trojica bogovi, bogovi su; gdje su dvojica ili jedan, ja sam s njime.« — To je reminiscencija na Mt 18, 20 (»Gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima!«).

31. »Prorok nije primljen u svojem selu; liječnik ne liječi poznate.« — Prvi je dio ove rečenice citat Lk 4, 24 (slično Mt 13, 57; Mk 6, 4).

32. »Grad, sagrađen na visokoj gori i utvrđen, ne može pasti niti se sakriti.« — Ova je rečenica citat prema Mt 5, 14, proširen reminiscencijom na Mt 7, 24—25; Lk 6, 48.

33. »Što čuješ na jedno uho, to na drugo propovijedaj na krovovima. Ta nitko ne užije svjetiljku i ne postavlja je pod sud ni u zakutak, nego na svijećnjak, da svi, koji ulaze i izlaze, vide njezinu svjetlost.« —

Prva je rečenica gotovo doslovan citat prema Mt 10, 27 (slično Lk 12, 3), a druga prema Lk 11, 33 (slično Mt 5, 15; Mk 4, 21; Lk 8, 16).

34. »Ako slijepac vodi slijepca, padaju obojica dolje u jamu.« — To je gotovo doslovan citat prema Mt 15, 14 (slično Lk 6, 39).

35. »Nemoguće je, da netko uđe u dom jakoga i učini nasilje, ako ne sveže njegove ruke, tada će isprevrtati njegov dom.« — To je citat prema Mt 12, 29 (slično Mk 3, 27; drukčije Lk 11, 21—22).

36. »Ne budite zabrinuti, u što ćete se odjenuti od jutra do večera i od večera do jutra.« — To je djelomično skraćeno, a djelomično proširen citat Mt 6, 25; Lk 12, 22.

37. »Učenici zapitaše Isusa: Kada ćeš nam se objaviti i kada ćemo te vidjeti: Isus im odgovori: Kada se oslobodite stida i skinete vaše haljine, i stavite ih pod noge kao mala djeca — tada ćete vidjeti sina onoga, koji je živ, i nećete se bojati.« — To je daleka reminiscencija na Mt 6, 28—29; Lk 12, 27 (»I za odijelo što ste zabrinuti? Promotrite poljske ljljane« itd.).

38. »Često puta željeli ste čuti riječi, koje vam govorim, ali niste imali od koga. Nastat će dani, kada ćete me tražiti, i nećete me naći.« — Prva je rečenica reminiscencija na Mt 13, 17; Lk 10, 34 (»Zaista, kažem vam, mnogi su proroci i pravednici željeli vidjeti, što vi gledate, ali ne vidješe, i čuti, što vi slušate, ali ne čuše«), a druga citat Iv 7, 34 (»Tražit ćete me, i nećete me naći!«). Usp. L 17, 22).

39. »Farizeji i književnici uzeše ključeve znanja (claves gnosis) i sakriše ih; sami ne uđoše, a onima, koji hoće ući, ne dopustiše. A vi budite mudri kao zmije i bezazleni kao golubovi.« — Prva je rečenica slobodan citat Lk 11, 52 (slično Mt 23, 13), a druga doslovan citat Mt 10, 16. Usp. gl. 102.

40. »Loza je posađena mimo Oca, i jer nije ojačala, iščupat će se i propasti.« — Ta je rečenica parafraza Mt 15, 13 (»Svaki nasad, koji ne posadi Otac moj nebeski, iskorijenit će se«) i reminiscencija na Iv 15, 6 (»Ako tko ne ostane u meni, izbacit će se kao loza i osušit će se!«).

41. »Tko ima u svojoj ruci, dat će mu se, a od onoga, koji nema, i ono malo, što ima, odnijet će se.« — Ta je rečenica gotovo doslovan citat Mt 4, 25 (slično Mt 13, 12; Lk 8, 18).

* »Budite kao prolaznici.«

43. »Učenici zapitaše Isusa: Reci nam, tko si. Isus odgovori: Iza riječi mojih ne spoznajete, tko sam? Ali vi ste postali kao Židovi, koji vole drvo, a ne vole plod, ili vole plod, a ne vole drvo.« — Isusove su riječi reminiscencija na Iv 14, 9 (»Filipe, toliko sam vrijeme s vama, i još me ne poznash?«).

44. »Tko pohuli protiv Oca, oprostit će mu se; tko pohuli protiv Sina, oprostit će mu se; a tko pohuli protiv Duha svetoga, neće mu se oprostiti ni na zemlji ni na nebu.« — To je parafraza Mt 12, 31—32; Lk 12, 10 (slično Mk 3, 28—29).

45. »Ne ubiru s trnja grožđe ni s čička smokve, jer ne daju ploda. Dobar čovjek iznosi dobro iz svoga blaga, a zao čovjek iznosi zlo iz svoga zloga blaga, koje je u njegovu srcu, i govori zlo; jer iz obilja srca iznosi zlo.« — To je slobodan citat iz Lk 6, 44—45 (slično Mt 7, 16—20).

46. »Od Adama sve do Ivana Krstitelja među rođenima od žena nema većega od Ivana Krstitelja. Onaj, koji među vama bude malen, poznat će kraljevstvo i bit će viši od Ivana.« — Ovaj je tekst slobodan i proširen citat Mt 11, 11; Lk 7, 28.

47. »Nije moguće, da čovjek uzjaše na dva konja ili napne dva luka; također nije moguće, da sluga služi dvojici gospodara: ili će jednoga poštivati, a drugoga pogrdivati. Nitko ne pije staro vino i odmah želi piti novo vino; također ne stavljaju novo vino u stare mješine, da se ne proderu; i staro vino ne stavljaju u novu mješinu, da ga ne upropasti; niti ne stavljaju staru zakrpu na novo odijelo, jer nastaje rupa.« — Prva je rečenica djelomično samostalan sastavak, a djelomično slobodan i skraćen citat prema Mt 6, 24; Lk 16, 13, a druga također slobodan i skraćen citat prema Lk 5.39.37.36 (slično Mt 9, 17.16; Mk 2, 22.21).

48. »Ako dvojica žive u međusobnom miru u istom domu, reći će gori: premjesti se, i premjestit će se.« — Posljednja je rečenica citat prema Mt 17, 20 (slično Lk 17, 6; Mt 21, 21; Mk 11,23; uspor. Iv 14, 13; 15, 7; 16, 23) Uspor. gl. 106.

* 49. »Blaženi usamljenici i izabranici, jer će naći Kraljevstvo: vi njemu pripadate i natrag ćete se tamo vratiti.«

50. »Ako vam kažu, odakle ste postali, recite: mi smo iz svjetlosti, iz mjesta, gdje je svjetlo postalo po sebi. Ako vam kažu, što ste, recite: Mi smo sinovi i izabranici živoga Oca. Ako vas zapitaju, što je znak vašega Oca, recite, da je znak gibanje i mir.« — Ova je glava daleka remi-niscencija na Iv 12, 36 (»Dok imate svjetlost, vjerujte u svjetlost, da budete sinovi svjetlosti!«).

* 51. »Učenici zapitaše Isusa: Kada će nastati mir onih, koji su umrli, i kada će doći novi svijet? Isus im odgovori: Dolazi onaj dan, koji očekujete, a vi ga ne poznate.«

* 52. Rekoše učenici Isusu: Dvadeset i četiri proroka govorili su u Izraelu, i svi su govorili o tebi. Isus odgovori: Imate onoga, koji je živ pred vama, a govorite o onima, koji su mrtvi.«

* 53. »Rekoše učenici Isusu: Koristi li obrezanje ili ne? Isus odgovori: Kad bi koristilo, otac njihov rodio bi ih iz njihove majke obrezane; pravo obrezanje u duhu otkrit će svaku korist.«

54. »Blaženi siromasi, jer je vaše Kraljevstvo nebesko!« — To je citat prema Lk 6, 20 (slično Mt 5, 3).

55. »Tko ne zamrzi oca svoga i majku svoju neće moći postati moj učenik, i tko ne zamrzi braću i sestre svoje i ne ponese križ svoj kao ja, neće biti mene dostojan!« — Ova su dva logija citat prema Lk 14, 26—27 (slično Mt 10, 37—38). Usp. gl. 101.

* 56. »Tko je upoznao svijet, našao je lješinu, a onoga, tko je našao lješinu, svijet nije dostojan!«

57. »Kraljevstvo Očevo slično je čovjeku, koji ima dobro sjeme; neprijatelj njegov dođe noću i posije kukolj s dobrim sjemenom. Čovjek ne dopusti pobrati kukolj; reče im: Nemojte otići da poberemo kukolj, da ne poberete pšenicu s njime; na dan žetve pokazat će se kukolj, po-

brati i spaliti!« — To je skraćena verzija parabole o kukolju i pšenici Mt 13, 24—30.

* 58. »Blažen je čovjek, koji je radio i našao život.«

* 59. »Motrite onoga, koji je živ, dok ste živi — da ne umrete i ne zaželite vidjeti ga, a nećete moći!«

* 60. »Samaritanac, ulazeći u Judeju, nosi jagnje. Rekoše učenici: Usmrтит će ga i pojesti. Isus odgovori: Dok je živo, neće ga pojesti, nego kad ga usmrti i postane lješina. Vi dakle tražite mjesto za vaš mir, da ne postanete lješina i ne pojedete vas!«

61. »Dva će ondje počivati na postelji; jedan će umrijeti, drugi će živjeti!« — Dalji tekst, u kome Saloma raspravlja s Isusom o tome, tko je on, obavit je nekom tajanstvenošću, pa ga je teško prepričati, izuzevši zadnju rečenicu: »Kada tko postane napušten (desolatus), ispunit će se svjetlošću: kada tko bude podijeljen, ispunit će se tamom.« — Prva je rečenica ove glave slobodan citat Lk 17, 34 (slično Mt 24, 40).

62. »Isus govori o svojim tajnama i nastavlja: Što će činiti tvoja desnica, neka ne zna lijeva, što čini.« — To je citat prema Mt 6, 3.

63. »Bio je bogat čovjek, koji je imao mnogo novaca, i reče: Služit ću se svojim novcima, da sijem, žanjem, sadim i napunim svoja skladišta plodovima, i ne oskudijevam ni u čemu. To je mislio u svome srcu i one noći umre. Tko ima uši, neka čuje! « — To je kratka parafraza priče o ludom bogatašu Lk 12, 16—21.

64. »Čovjek je imao goste, i kad je pripremio večeru, pošalje svoga slugu da pozove goste. Ode k prvomu i reče mu: Gospodar moj pozivlje te; odgovori mu: Trgovci mi duguju novac; doći će k meni predveče; otići ću i izdati im naloge; ispričavam se od večere, Ode k drugome i reče: Gospodar moj pozivlje te; odgovori mu: Kupio sam kuću i mole me za jedan dan; neću izostati. Ode k drugome i reče: Gospodar moj pozivlje te; odgovori mu: Moj će se prijatelj ženiti i ja ću mu spremiti večeru; ne ću moći doći; ispričavam se od večere. Ode k drugome i reče mu: Gospodar moj pozivlje te; odgovori mu: Kupio sam imanje; odlazim da uberem zakup; neću moći doći; ispričavam se. Dođe sluga i reče gospodaru svojemu: Oni, koje si pozvao na večeru, ispričaše se. Reče gospodar svome sluzi: Iziđi napolje na ulice; one, koje nađeš, dopremi; kupci i trgovci neće ući u mjesta moga Oca.« — To je parafraza parabole o velikoj večeri Lk 14, 16—27; Mt 22, 1—14 drukčije.

65. »Plemenit čovjek imao je vinograd i predao ga zemljoradnicima, da ga obrađuju i daju mu plod. Pošalje svoga slugu, da mu zemljoradnici dadu plod vinograda. Uhvatiše njegova slugu i izbiše ga; i zamalo ga ne ubiše. Sluga ode i reče to svome gospodaru. Gospodar mu reče: Možda ih nije prepoznao. Pošalje drugoga slugu; zemljoradnici i njega izbiše. Tada gospodar pošalje svoga sina i reče: Možda će poštovati mogega sina. Zemljoradnici, jer saznaše, da je on nasljednik vinograda, uhvatiše ga i ubiše. Tko ima uši, neka čuje!« — To je parafraza parabole o vinogradarima ubojicama Lk 20, 9—15 (Mt 21, 33—39 i Mk 12, 1—8 nešto opširnije).

66. »Poučite me o kamenu, što ga odbaciše oni, koji grade; taj je postao ugaoni kamen.« — To je citat prema Mt 21, 42; Mk 12, 10; Lk 20, 17.

67. »Tko upozna sve, a izgubi sebe, izgubio je sve!« — To je parafraza Mt 16, 26; Mk 8, 36; Lk 9, 25. (»Ta što će koristiti čovjeku, ako sav svijet stekne, a životu svom naudi?«)

68. »*Blago vama, kad vas zamrže i usprogone; neće naći mjesta u mjestu, kamo su vas prognali.*« — To je djelomično citat, a djelomično parafraza Lk 6, 22 (slično Mt 5, 11).

69. »Blaženi oni, koje progone u njihovu srcu; oni upознаše Oca uistinu. *Blaženi gladni, da se nasiti utroba onoga, koji hoće.*« — Prva je rečenica reminiscencija na Mt 5, 11—12; Lk 6, 22—23 (»Blago vama, kad vas — zbog mene — pogrde i prognaju i sve zlo slažu protiv vas! Radujte se i kličite, velika je plaća vaša na nebesima!«), a druga slobodan citat Lk 6, 21 (slično Mt 5, 6).

* 70. »Kada rodite ono u vama, to, što imate, spasit će vas, ako nemate ono u vama, predat će vas na smrt!«

* 71. »Oborit ću ovu kuću, i nitko neće moći sagraditi je nanovo.«

72. »Neki čovjek zamoli Isusa, da kaže njegovoj braći, da razdijele pokućstvo njegova oca. Isus to odbija jer nije djelilac.« — To je slobodan citat prema Lk 12, 13—14.

73. »Žetve je mnogo, a radnika malo. Molite Gospodina, da pošalje radnike u žetvu!« — To je doslovan citat Mt 9, 37—38; Lk 10, 2.

* 74. »Gospodine, mnogi su oko zdenca, a nitko u zdencu.«

75. »Mnogi stoje pred vratima, ali su osamljenici oni, koji će ući u mjesto svadbe.« — To je reminiscencija na Mt 22, 14 (»Doista, mnogo je zvanih, malo izabranih!« drukčije Lk 14, 24). Usp. gl. 23.

76. »*Kraljevstvo Očevo slično je trgovcu, koji ima dućan i pronađe biser; taj je trgovac mudar, proda dućan i kupi samo biser. I vi tražite blago, koje ne propada, koje moljac ne može pojesti ni crv upropastiti.*« — Prva je rečenica parafraza Mt 13, 45—46, a druga je parafraza Mt 6, 20 i Lk 12, 33.

77. »*Ja sam svjetlost, koja je nad svima; ja sam sve. Sve je izašlo iz mene, i sve dolazi k meni. Satriite drvo, ja sam u njemu; dignite kamen i naći ćete me tamo!*« — Prva je rečenica parafraza Iv 8, 12 (»Ja sam svjetlost svijeta!«).

78. »Zbog čega ste izašli u polje? Da vidite trsku, koju vjetar njiše, i čovjeka koji nosi meke haljine? Vaši velikaši i kraljevi nose meke haljine, i ne mogu spoznati istinu.« — To je slobodan citat prema Mt 11, 7—8; Lk 7, 24—26.

79. »*Reče mu žena iz mnoštva: Blažena utroba, koja te nosila, i prsa, koja su te hranila. Reče joj: Blaženi oni, koji su čuli Očevu riječ i istinski je sačuvali. Nastat će dani, i govorit ćete: Blažena utroba, koja nije začela, i prsa, koja nisu dala mlijeko!*« Prva je rečenica citat prema Lk 11, 27—28, a druge dvije prema Lk 23, 29.

* 80. »Tko je upoznao svijet, našao je tijelo; svijet nije dostojan onoga, tko je našao tijelo.«

* 81. »Tko se obogati, neka postane kralj; a tko ima moć, neka je se odrekne.«

* 82. »Tko je bliz meni, bliz je ognju, a tko je udaljen od mene, udaljen je od kraljevstva.«

* 83. »Slike su vidljive čovjeku, a svjetlost, koja je u njima, sakrivena je u slici Očeve svjetlosti; objavit će se njegova slika, sakrivena njegovom svjetlošću.«

* 84. »Kad vidite vašu priliku, veselite se; a kad ugledate vaše slike, koje su postale prije vas, koje neće umrijeti niti se objaviti, koliko ćete podnijeti?«

* 85. »Adam je stvoren moću i u velikom obilju, a nije postao dostojan vas; da je bio dostojan vas, ne bi okusio smrt.«

86. »Lisice imaju jazbine i ptice svoja gnijezda, a sin čovječji nema mjesta, da nasloni glavu svoju i odmori se.« — To je citat prema Mt 8, 20; Lk 9, 58.

* 87. »Bijedno je tijelo, koje zavisi od tijela, i bijedna je duša, koja zavisi od obadvaaju.«

* 88. »Anđeli će doći s prorocima do vas i dat će vam, što je vaše; a vi ono, što je u vašim rukama, dajte im i recite sebi: Kada će doći primiti, što je njihovo?«

89. »*Zašto perete vanjštinu čaše; ne shvaćate li, da onaj, koji je načinio nutrinu, načinio je i vanjštinu?*« — To je skraćeni citat Lk 11, 39—40 (slično Mt 23, 25—26; Mk 7, 4).

90. »*Priđite k meni, jer je moj jaram lak i moja vlast blaga; i naći ćete mir za sebe!*« — To je parafraza Mt 11, 28—29.

91. »*Rekoše mu: Reci nam tko si, da vjerujemo u tebe. Reče im: Istražujete lice neba i zemlje, a onoga, koji je pred vama, niste upoznali, i ovo vrijeme ne znate istražiti.*« — To je djelomično parafraza, a djelomično citat Lk 12, 54—56 (slično Mt 16, 1—4; Mk 8, 11—12).

92. »Tražite i naći ćete. Ono, što ste me pitali onih dana, i što vam tada nisam rekao, sada bih htio reći, a ne pitate me.« — Prva je rečenica doslovan citat Mt 7, 7; Lk 11, 9. Usp. gl. 2.

93. »*Ne dajte sveto psima, da ga ne bace na smetište; ne bacajte biser svinjama, da ne učinite ono . . .*« To je citat Mt 7, 6.

94. »Tko traži, nalazi, a tko kuca, otvorit će mu se!« — To je citat Mt 7, 8; Lk 11, 10. Usp. gl. 2.

95. »*Ako imate novaca, ne dajite u zajam, nego dajte onome, koji . . . neće vratiti.*« — To je parafraza Lk 6, 35.

96. »Kraljevstvo Očevo slično je ženi, koja uzme malo kvasa, sakrije ga u brašnu i načini velike hljebove.« — To je slobodan citat prema Mt 13, 33; Lk 13, 21.

* 97. »Kraljevstvo Očevo slično je ženi, koja nosi posudu punu brašna. Idući daleko, uho se posude razbije, brašno se iz nje prospe, a ona to ne zna. Kad dođe kući, skine posudu i pronađe je praznu.«

* 98. »Kraljevstvo Očevo slično je čovjeku, koji hoće ubiti velikaša. Izvadi mač u svojoj kući i probode zid, da sazna, da li je njegova ruka jaka; i tada ubije velikaša.«

99. »*Rekoše mu učenici: Braća tvoja i majka tvoja stoje pred vratima. Isus odgovori: Oni, koji su na ovim mjestima, koji čine volju Oca*

mojega, to su moja braća i moja majka; oni će ući u Kraljevstvo oca mojega.« — To je citat prema Lk 8, 20—21, (opširnije Mt 12, 47—50; Mk 3, 32—35).

100. »Pokazaše Isusu zlatnike i rekoše: Carevi ljudi traže od nas porez. Isus reče: Dajte carevo caru, Bogu Božje, a moje dajte meni.« — To je parafraza teksta Mt 22, 16—21; Mk 12, 14—17; Lk 20, 21—26.

101. »Tko ne zamrzi oca svoga i majku svoju kao ja, neće moći postati moj učenik. Tko ne ljubi oca svoga i majku svoju kao ja, neće moći postati moj učenik; jer moja istinita majka dala mi je život.« — Prva je rečenica skraćena citat Lk 14, 26, a druga je reminiscencija na Mt 10, 37 (»Tko ljubi oca ili majku više nego mene, nije mene dostojan«). Usp. gl. 53.

102. »Jao farizejima, jer su slični psu, koji leži na jaslama goveda; jer niti jede niti dopušta govedima jesti.« — To je daleka reminiscencija na Mt 23, 13 (»Zaključavate Kraljevstvo nebesko pred ljudima; sami ne ulazite, a ne date ući onima, koji ulaze!« slično Lk 11, 52). Usp. gl. 39.

103. »Blažen čovjek, koji zna, odakle razbojnici dolaze, da ustane i sakupi svoju... i opaše se oko bokova, prije nego uđu.« — To je reminiscencija na Mt 24, 43; Lk 12, 39.35. Usp. gl. 21.

104. »Učenici rekoše: Dođi, danas ćemo moliti i postiti. Isus odgovori: Kakav sam grijeh učinio ili u čemu su me pobijedili? Kada zaručnik izađe iz ložnice, tada mogu postiti i moliti.« — To je parafraza Mt 9, 14—15; Lk 5, 33—35.

* 105. »Tko upozna oca i majku, nazvat će se sinom bludnice.«

106. »Kada učinite dvoje jednim, postat ćete sinovi čovjeka, i ako kažete: *Goro, premjesti se, premjestit će se.*« — Posljednja je rečenica skraćena citat Mt 17, 20. Usp. gl. 48.

107. »Kraljevstvo je slično pastiru, koji ima sto ovaca; jedna od njih, i to najveća, zaluta; ostavi devedeset i devet ovaca i traži onu jednu, dok je ne nađe. Kad se namučio, reče ovci: *Volim te više nego devedeset i devet.*« — To je parafraza priče o dobrom pastiru Mt 18, 12—13 (opširnije Lk 15, 3—7).

108. »Tko bude pio iz mojih usta, postat će kao ja; ja ću postati kao on, i što je sakrilo, otkrit će mu se.« — Svršetak rečenice je reminiscencija na Mt 10, 26; Mk 4, 22; Lk 8, 17; 12, 2. Usp. gl. 5. i 6.

109. »Kraljevstvo je slično čovjeku, koji ima na svojoj njivi blago sakrilo i njemu nepoznato. Pošto umre, ostavi ga svome sinu. Sin to nije znao, preuzme njivu i proda je. Kupac dođe i izore blago; proda ga i daje novac, kome hoće.« — To je paralela parabole Mt 13, 44.

110. »Tko pronade svijet i postane bogat, neka se odreče svijeta.« — To je reminiscencija na Mt 19, 21; Mk 10, 21; Lk 18, 21 (»Hoćeš li biti savršen, idi prodaj, što imaš, i podaj siromasima, pa ćeš imati blago na nebu!«).

* 111. »Nebo i zemlja razmaknut će se pred vama, i živ neće vidjeti smrt iz živoga; jer Isus govori: Svijet nije dostojan onoga, koji je našao sebe.«

* 112. »Jao tijelu, koje zavisi od duše, jao duši, koja zavisi od tijela.«

113. »Učenici njegovi rekoše: Kada će doći kraljevstvo? — Neće doći, kad ga očekujemo, neće reći: Ovdje je ili ondje; nego kraljevstvo Očeva prošireno je nad zemljom, a ljudi ga ne vide.« — To je slobodan citat prema Lk 17, 20—21 (slično Mt 24, 23; Mk 13, 21). Usp. gl. 3.

* 114. Reče im Petar: Marija neka izađe od nas, jer žene nisu dostojne života. Isus reče: Ja ću je privući, da je načinim muškarcem, da postane također živi duh, sličan vama muškarcima; svaka žena, koja se načini muškarcem, ući će u kraljevstvo nebesko.«

*

Ako analiziramo misaoni sadržaj Tomina evanđelja, vidimo, da je otprilike u polovici glava iznesena opća religiozna i životna problematika, a otprilike u četvrtini glava raspravlja se o Isusovoj osobi, njegovim učenicima i, samo u tri slučaja, o farizejima. U iznošenju pojedinih ideja, kako se čini, autor Tomina evanđelja nije imao neki određeni plan, već je postupao mehanički. U prvoj četvrtini svoga djela iznosi uglavnom po sjećanju svoje reminiscencije na pojedine logije kanonskih evanđelja i njihove parafraze, a tek je tu i tamo zavirio u tekst kanonskih evanđelja. U daljem tekstu služio se obilno kanonskim evanđeljima citirajući njihov tekst doslovno, skraćujući ga ili parafrazirajući. Ali potkraj evanđelja, kad je iz svoga izvora crpao sve, što je u njemu tražio, opet se vratio reminiscencijama i parafrazama, iznoseći u nekoliko navrata i ono, što je već prije spomenuo.

Ako iz sadržaja Tomina evanđelja izdvojimo i proučimo ona mjesta, koja su u bilo kakvoj vezi s kanonskim evanđeljima, upadaju u oči dvije činjenice:

1. U Tominu evanđelju dolaze citati, parafraze, reminiscencije i paralele, koje su u vezi sa sva četiri kanonska evanđelja, ali se autor pri njihovu navođenju nije držao nekoga odabranog reda. Ne bi se, na primjer, moglo reći, da je ekscerpirao najprije Mateja, zatim Marka, a iza njega Luku i Ivana, ili da je išao obrnutim ili drugim redom. Također se ne bi moglo reći, da se držao samo jednog spomenutoga grč. evanđelja i ekscerpirao ga po redu njegovih čitanja, a prigodice se obazirao i na tekst ostalih evanđelja. U Tominu evanđelju izmjenjuju se mjesta, koja se nalaze u sva tri sinoptička evanđelja (a slažu se sa sva tri, samo sa dva ili samo s jednim), s onima, koja dolaze u dva (a slažu se s oba dva ili samo s jednim) ili samo u jednom evanđelju (u posljednja dva slučaja većinom su to Matej i Luka, rijetko Marko i Ivan). A i ta mjesta nisu odabirana prema redoslijedu čitanja u kanonskim evanđeljima, već su izmiješana ona iz početka s onima iz sredine ili iz kraja evanđelja (izostavljajući tekst muke); štoviše, u jednoj istoj glavi spojena su dva različita mjesta dvaju različitih kanonskih evanđelja. To se moglo dogoditi jedino tako, da je autor Tomina evanđelja imao pri ruci samo jedan kanonski tekst, u kojem su bila sva odabrana mjesta, pa je po njemu pabirčio prema vlastitom nahođenju. Ali to nije moglo biti nijedno sačuvano grčko evanđelje, već njihov zajednički izvor, tj. neka aramejska verzija Matejeva praevanđelja.

2. Autor Tomina evanđelja nije se u većoj mjeri služio Ivanovim evanđeljem, iako ga je poznao. U tekstu Tomina evanđelja dolazi iz

Ivana svega jedan citat (Iv 7,34), dvije parafraze (Iv 8,12.51) i nekoliko reminiscencija, koje je njegov autor mogao navesti po sjećanju. Ova činjenica također upućuje na spomenutu pretpostavku: autor Tomina evanđelja nije se u većoj mjeri služio Ivanovim evanđeljem, jer je gotovo sve svoje gradivo izvadio iz jednoga kodeksa, tj. neke aramejske verzije Matejeva praevanđelja.

U slijedećem ću članku pokušati pronaći, analizirati i ocijeniti ona mjesta Tomina evanđelja, koja idu toj pretpostavci u prilog, a ujedno su važna za određivanje postanka i međusobnog odnosa sačuvanih kanonskih evanđelja.

SUMMARIUM

Auctor huius articuli relationem Evangelii Sti Thomae ad evangelia canonica analysi subicit. In 73 capitibus Evangelii Sti Thomae (T) plus quam 50 citationes, plus quam 25 paraphrases et plus quam 25 reminiscendiae ad singula loca in evangeliiis canonicis adsunt. Auctor ad hanc conclusionem pervenit: auctor T in manu sua tantum unum textum canonicum evangeliorum habuit in quo tota materia evangelica collecta erat. Hic textus non potest esse unum ex evangeliiis graecis sed protoevangelium lingua aramaica scriptum quod fons communis evangeliiis graecis fuit. Auctor T solum raro evangelio Sti Joannis usus est.